

TÜRKİYE'DEKİ ŞEHİR YERLEŞMELERİNDE AFET SONRASINA YÖNELİK "AFET MERKEZLERİ" PLÂNLAMASI

Hasan Kara¹

SUMMARY

Our country is located in risky region of the world owing to disasters. As a main disaster, earthquake, natural disasters such as mud, flood, wind, avalanche and landslide damage some of our settlements or all of them. The main disaster in Turkey which is thought firstly, is Fact Earthquakes.

The disasters that have occurred in the last century have been investigated. As a result, it seems that Earthquakes cause a great amount of deaths in Turkey.

After the earthquakes of Erzincan, Dinar, Marmara and Düzce that has happened recently in our county, it shows that there has been an enormous improvement in Transportation, communication and rescue. However the only truth is that the settlement politics are not sufficient in our country. Therefore, these politics have to be planned as soon as possible.

According to the population concurs of 2000, There are 283 settlements which have more population that 25.000. About 40 million people live in cities which have more population that 20.000 and half of them also live in our big cities.

The risk part of Turkey has not been completely estimated yet. The firs thing we have to do, "to find out these settlements" Secondly, we have to take some measurements before and after disaster.

The settlement planning must be done in risk cities and the population, damaged in disaster has to be set in these placed. The disaster offices which will be built by the municipalities will decrease the confusion, the burden of local managements and disaster centres.

ÖZET

Doğal afetler yönünden dünyanın riskli bir bölgesinde yer alan Türkiye'de başta deprem olmak üzere, sel, çamur akıntısı, heyelan, çığ, rüzgâr gibi doğal etkenler bazı yerleşimlerimizin tamamını ya da bir bölümünü etkileyerek can ve mal kayıplarına yol açmaktadır. Ülkemizde son yıllarda afetlerin ardından yapılan faaliyetlerde (arama-kurtarma, ulaşım, haberleşme vs.) giderek bir gelişme olduğu görülmekle birlikte, özellikle büyük depremler sonrasında ortaya çıkan manzara afet sonrası yapılan yerleşim çalışmalarının yetersiz olduğu gerçeğidir. Türkiye'de afet sonrasında yönelik yerleşim politikalarının gün geçirilmeden yeniden plânlanarak acilen hayata geçirilmesi gerekmektedir.

¹ Yrd.Doç.Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Uşak.

2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre ülkemizde yaklaşık 40 milyon kişi, nüfusu 20.000'den fazla olan şehirlerde[1] ve bunun yarısı da büyük şehirlerimizde yaşamaktadır.

Afet riski bulunan şehirlerimizde afet sonrası yerleşim merkezleri plânlamaları yapılmalı ve olası bir afette zarar görecektir nüfus buralara yerleştirilerek yerleşim karmaşası kolayca önlenmelidir. Nüfus ölçeklerine ve risk oranına göre yerel belediyelerce önceden alt yapısının tamamlanması düşünülen afet merkezleri, afetten zarar gören nüfusun mağduriyetini, karmaşayı ve hepsinden önemlisi yerel yönetimlerin ve hükümetlerin yükünü büyük ölçüde azaltacaktır.

1. GİRİŞ

Ülkemizde afet bilinci her geçen gün gelişmektedir. Gerek basın-yayın araçları, gerekse kamu kurum ve kuruluşlarının katkıları ve son yıllarda meydana gelen depremler toplumun her kesiminde afete bakış açısını değiştirmektedir. Yerleşim birimlerimizde, valilikler, belediyeler, kaymakamlıklar koordinatörlüğünde kriz merkezleri oluşturulmakta, kamu kurumları, askeri birlikler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları afet arama-kurtarma üniteleri kurmaktadır. İmar planlarında yapılan değişiklikler, zemin etüt çalışmaları, yapı kontrollerinin sıklaştırılması, dere yataklarının ıslah edilmesi, gecekondu dönüşüm ve kentsel dönüşüm projeleri ve bina güçlendirme çalışmaları afet bilinçlenmesine verilebilecek bazı örneklerdir.

Afetlerle ilgili çok sayıda birimin bulunmasına karşılık bu birimler arasındaki koordinasyon eksikliği, yetki karmaşası, kurumların birbirinden habersiz hareket etmesi, kanuni eksiklikler afet sonrası manzaraların hep aynı kalmasına yol açmaktadır.[2]

Ayrıca birimlerde görev alan insanların afetlerden zarar görmesi, gerekli araç-gereçlerin kullanılamayacak duruma gelmesi, afetlerin görevliler üzerinde oluşturacağı şok veya diğer ihtimaller afet öncesi yapılan plânlamalar ile afet sonrası uygulamaların birbiri ile tam olarak örtüşmeyebileceğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de afet öncesinde yerleşimlerimizin tehlike riski bilinmediği gibi afet sonrasında yönelik yerleşim merkezleri ile ilgili kanuni düzenlemesi yapılmış ve afet için özel olarak ayrılmış ve üzerine başka yapıların kurulmayacağı yerleşim alanları bulunmamaktadır.

2. TÜRKİYE'DE AFETLER

Başta deprem, sel ve heyelan olmak üzere doğal afetlerin sıklıkla meydana geldiği, can ve mal kayıplarına yol açtığı ülkemizin bir gerçeğidir. Son 60 yıl içerisinde can ve mal kaybına yol açan deprem, heyelan ve su baskınları afetlerin % 90'ını meydana getirmektedir.[3] Son 15 yıl içerisinde Erzincan, Dinar, Ceyhan, Marmara, Düzce depremleri ile İzmir'in Karşıyaka ilçesi çevresindeki sel felaketi[4] ve Isparta'nın Senirkent ilçe merkezinde meydana gelen çamur akıntısı[5] en önemli afetleri oluşturmuş ve binlerce can kaybı ile büyük ölçüde maddi zararlar meydana gelmiştir.

Türkiye'de son 60 yılda afetlerden zarar gören 650.000 konutun 500.000'e yakınına depremler, 120.000'ine ise heyelan ve seller neden olmuştur. Türkiye'nin son yüzyılda sadece depremlerden dolayı kaybettiği insan sayısı 83.000'in üzerindedir.[6]

Bütün bunlar Türkiye'nin afetlerden önemli ölçüde etkilenen bir ülke olduğunu gözler önüne sermektedir.

Afetlerin sıkça görüldüğü ülkemizde afetlerin zararlarını önlemek, can ve mal kayıplarını en aza indirmek yapılacak en önemli önceliktir. Konu ile ilgili çeşitli kuruluşların çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmada ele alınan ana tema ise; afetlerin oluşma ihtimalinin bulunduğu yerleşim merkezlerinde hasar görebilecek konutların yerine; önce 1 yıl kadar bir süreliğine kullanılacak olan geçici konutların (çadır evler ve prefabrik hizmet binaları) ve bu süre esnasında kalıcı konutların yapılabileceği afet merkezleri alanlarının belirlenmesine farklı bir bakış açısı kazandırmaktır.

2.1. Afet Öncesinde Yapılacak Çalışmalar

Afetlerle ilgili yapılacak öncelikli çalışma; deprem, heyelan, su baskınları ve diğer afetlerin yer alacağı ayrı haritalar ile çok ayrıntılı bir "Türkiye Afet Haritası"nın hazırlanmasıdır. Ülkemizde en önemli afet olan deprem konusunda, Bayındırlık Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Deprem Haritası[7] kullanılmaktadır. Haritada ülkemiz 1-5. dereceler arasında değişen farklı deprem etki alanlarına ayrılmıştır. Haritada örneğin İzmir, İzmit, Amasya, Bingöl ve Antakya şehirleri 1. derece deprem bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bu 5 şehrimiz birbirlerinden yüzlerce km. uzaklıkta ve farklı coğrafi bölgelerde bulunmaktadır. Adı geçen 5 şehrimizin jeolojik yapısı, formasyonlarının yaşı ve özellikleri, yükselti durumları, nüfusları, şehirlerin kapladıkları alanlar birbirlerinden çok farklıdır. Beş şehrimizde de aynı anda ve aynı şiddette bir deprem meydana gelse etkileri birbirinden çok farklı olacaktır.

Ülkemizdeki deprem haritaları büyük emekler harcanarak hazırlanmış, doğruluğu ispatlanmış olan çok yararlı haritalardır. Ancak, depremlerin etkilerine yönelik daha büyük ölçekli, bölgesel ve yerel haritaların hazırlanmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir. O halde deprem haritaları yeniden gözden geçirilerek şehirlerin risk oranları ortaya konulmalıdır. Çünkü aynı şehrin farklı bölgelerinde bile depremden etkilenme durumları farklı olmaktadır. Özellikle İstanbul gibi çok kalabalık nüfusa sahip şehirlerimizde afet risklerinin semt semt ayrı tespit edilerek haritalanmasında büyük yarar görülmektedir. Aynı durum, heyelan, sel ve diğer afetler için de söz konusudur.

Risk taşıyan küçük yerleşmelerde yerel ya da merkezi tedbirler alınarak afetlerin etki ve zararları en aza indirilebilir. Depremlerde asıl risk taşıyan küçük yerleşmelerin aksine nüfusu 20-25 binin üzerinde ve her anlamda şehir diyebileceğimiz yerleşmeler ve büyük şehirlerimizdir. Ayrıntılı bir etüt ile bütün şehirlerimizin hangi oranda afet riski taşıdıklarının belirlenmesi plânlama açısından oldukça önemlidir. Risk oranlarının bilinmesi hem afet öncesi hem de afet sonrası yapılacak çalışmalar ve alınacak tedbirler açısından büyük önem arz etmektedir.

Örnek olarak birinci derece deprem bölgesinde bulunan 100 bin nüfuslu bir şehrimizde depremden etkilenme oranını % 10 kabul ettiğimizde risk; yaklaşık 10 bin nüfusa ve ortalama bir aileyi dört kişi kabul ettiğimizde de 2.500 konuta karşılık gelmektedir. O halde bu yerleşim merkezi için göç edenler, tanıdıklarının ve akrabalarının yanına yerleşecek olanlar ve kendi olanaklarıyla çözüm üretenleri % 50 kabul edersek kalan % 50'lik nüfus için afet öncesinden hazırlık yapmak gerekmektedir. Böylece bu şehrimizde 5.000 nüfus mağdur durumda olacak ve 1.250 konuta ihtiyaç bulunacaktır. Zarar gören nüfusa afetin hemen ardından kısa ve orta vadede acil

çözümler bulmak gerekecektir. “Türkiye’deki Şehir Yerleşmelerinde Afet Sonrasına Yönelik Afet Merkezleri Plânlaması” konulu çalışmada amaç, afetten zarar gören nüfus için hemen afet sonrası ve afetten bir yıl sonrası şeklinde faaliyete geçirilecek kısa ve orta vadeli iki farklı projeyi hayata geçirmektir. Her iki projenin alt yapısı ve plânlaması afet meydana gelmeden önce hazır olacağından, uygulamada önemli bir sorunla karşılaşılacağı tahmin edilmektedir.

3. AFET MERKEZLERİ

Yurdumuzda meydana gelen çoğu afetin ardından zarar gören insanlara yönelik afet bölgeleri, çadır kentler gibi değişik isimler altında barınma yerleri kurulmakta, geçici ve kalıcı tedbirler alınmaktadır.[8] Dünyada bu tür alanların belirlenmesinde asgari standartlar[9] getirilmekle birlikte henüz çoğu ülkede olduğu gibi ülkemizde de bu merkezlerin tam plânlaması yapılamamıştır. İl ve İlçe merkezlerimizde kriz merkezleri kurulmakla birlikte daha çok kağıt üzerinde şekillenen ve uygulamadaki yararları henüz tam anlamıyla ispatlanmayan bu merkezlerin bina, araç-gereç gibi çeşitli eksikleri bulunmaktadır. İmkanlar ölçüsünde zarar gören konutların yerine yenileri yapılmaya çalışılmaktadır. Bu durum aciliyet gerektirdiğinden ve değişik kurumların yetki alanına girdiğinden çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır.[10] Bazı şehirlerimizde yıllar sonra tamamlanan afet konutlarının kaçak yapıldığı gerekçesiyle yıkılacağı haberleri bile basında yer almıştır.[11]

Deprem, sel ve heyelan riski yüksek olan yerleşmelerimize yönelik afet öncesinde hazırlanacak ve afet sonrası hemen uygulamaya konulacak afet merkezleri iki farklı kategoride ele alınabilir. Bunlardan ilki afeti takiben hemen faaliyete geçen ve belirli bir süre kullanılacak olan geçici afet merkezleri, ikincisi de afette zarar gören konutların yerine inşaa edilecek olan kalıcı afet merkezleridir.

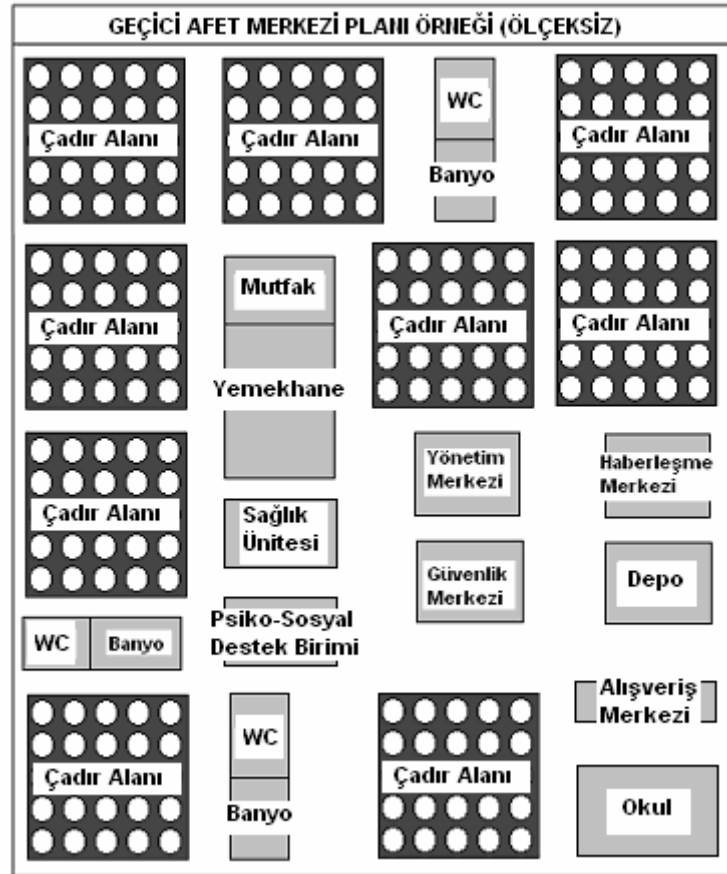
3.1. Geçici Afet Merkezleri

Geçici afet merkezleri; şehir nüfusu ve afet riski büyüklük oranına göre belirlenecek nüfus miktarına göre yeri önceden belirlenmiş ve sadece geçici afet yerleşmesine tahsis edilmiş alt yapısı hazır olan ve içerisinde afet çadırları, yönetim merkezi, yemekhane, sağlık, psiko-sosyal, alışveriş, depo, tuvalet, banyo, malzeme dağıtım, haberleşme, okul ve güvenlik üniteleri için yer ayrılan planlı alanlardır. Bu alanlara amacı dışında başka binaların yapılması, satılması veya çeşitli kuruluşlara devri söz konusu olmayacaktır.

Afet İşleri Genel Müdürlüğü veya bir başka kuruluşumuz tarafından koordine edilecek afet merkezlerinin plânlama ve projelendirilme işlemleri bu kuruluşumuz, Bayındırlık Bakanlığı veya görevlendirilen bir başka kuruluş tarafından yapılacaktır. Afet merkezlerinin yerlerini ise afet riski taşıyan her yerleşimin bağlı olduğu il kriz merkezleri ve belediyeler ortak çalışma ile belirleyecektir. Ayrıca şehrin belediyesi kanunla belirlenecek yasal süre içerisinde bu geçici afet merkezinin yol, içme suyu, kanalizasyon ve elektrik sistemlerini tamamlayarak afet merkezini her an kullanılabilir şekilde hazır hale getirecektir. Özellikle su, kanalizasyon, elektrik ve haberleşme sistemlerinin yerleri hazır olduğundan afetin ardından kurulacak prefabrik binalara yalnızca ara bağlantıların yapılması yeterli olacak ve hizmet vermeye başlayacaktır.

Günümüzdeki uygulamaya göre geçici iskan alanlarının belirlenmesi önceden yapılmakla birlikte düzenlenmesi, afetzedelerin buralara taşınması ve geçici iskanlara özellikle yol, su, elektrik gibi çeşitli ihtiyaçların temininin sağlanması afet sonrasında planlanmaktadır.[12] Geçici iskan alanları herhangi bir boş araziye göre düşünülmekte bu alanlar şehir merkezlerinin çok uzağında olmakta veya bu araziler kısa zamanda başka amaçlar için kullanıma açılmaktadır. Geçici iskan alanlarını sadece bu amaca hizmet için tahsis edecek yasal düzenlemeler bulunmamaktadır.

Afet alanında kurulacak ünitelerin yerleri bölgenin coğrafi özelliklerine göre tespit edilen alternatif standart planlardan birisine göre tespit edilerek temel olarak kullanılacak subasman taban seviyesinden 40–50 cm. yükseltilecek, böylece yağışlardan sonra meydana gelen su baskınları, çamurlu ve sağlıksız yollar gibi çeşitli sorunlar önlenmiş olacaktır. Afet sonrasında kriz merkezi yönetimince öncelikli olarak prefabrike yönetim, mutfak, tuvalet, banyo, depo, haberleşme, güvenlik ve dağıtım gibi üniteler yerlerine monte edilerek önceden hazır olan su, elektrik, kanalizasyon, telefon gibi bağlantılar yapılacaktır. Bir taraftanda çadırların kurulma işlemleri tamamlanarak afetin en geç 1–2 gün sonrasında geçici afet merkezi faaliyete geçmiş olacaktır(Şekil 1).

Şekil 1. Geçici Afet Merkezi Örnek Planı .

Geçici Afet Merkezlerinin yerleri kolayca ulaşılabilecek şehrin dış kenar semtlerinde seçileceğinden arazi sıkıntısı yaşanmayacaktır. Bu alanlar afetten sonra kullanılacağından normal zamanlarda belediyeler veya kamu kurum-kuruluşlarının hizmetine de tahsil edilerek belediyelerin geçici araç parkı, geçici depo, haftalık semt pazarı, şehrin dinlenme ve piknik alanı, yeşil alan gibi konularda da hizmet verebilirler.

Büyüklikleri farklı kategorilerde tespit edilebilecek bu geçici merkez alanları 100 çadır-400 nüfus, 250 çadır-1.000 nüfus, 500 çadır-2.000 nüfus ve 1.000 çadır-4.000 nüfus şeklinde planlanabileceği gibi şehir nüfusuna, arazi durumuna ve coğrafi faktörlere göre daha farklı büyüklüklerde de olabilirler. Bir şehirde tek bir geçici alan olabileceği gibi, özellikle nüfusu 250 bini aşan şehirlerimizde birbirinden farklı semtlerde çok sayıda geçici afet merkezi de planlanabilir. Özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde çok sayıda geçici afet alanına ihtiyaç duyulacaktır.

Afet alanlarının büyüklükleri 3.000 m² (100 çadır ve 400 nüfus) ile 30.000 m² (1.000 çadır ve 4.000 nüfus) arasında değişen ölçülerde olabilir. Bu ölçüler kişi başına 3,5-4,5 m² kapalı alan öngören sphere projesindeki dünya standartlarına da uygun düşmektedir.[13] Kurulacak çadırlar 4 kişinin kalabileceği ebatlarda yağmur ve soğuğa karşı dayanıklı olmalıdır. Çadırlar şekil 1’de görüldüğü gibi 20-25’erli gruplar halinde ve adalar şeklinde sıralanacaktır. Prefabrike yapılar 10-200 m² arasında değişen büyüklüklerde ve kolayca monte edilebilecek şekilde tasarlanacaktır. Geçici merkezin büyüklüğüne göre prefabrike yapı malzemeleri ve çadırlar Kızılay, Afet İşleri Genel Müdürlüğü veya belli illerimizin mülki ya da yerel yönetimlerine ait depolarda tutulacak ve korunacaktır. İstanbul, İzmir, Ankara, Samsun, Trabzon, Erzurum, Adana, Van gibi bölge merkezlerindeki ana depolarda bekleyen bu geçici afet malzemeleri herhangi bir afet durumunda bölgeye zaman kaybı olmadan kolayca nakledilebilecektir.

Böylece geçmiş afetlerde örneklerini yaşadığımız afet sonrası karmaşa, günlerce yaşanan yerleşim alanı seçimi, buralara yol açma, elektrik, su, kanalizasyon hizmeti götürme, çevre sağlığı, hijyensiz ortam, özellikle kış mevsiminde yollarda çamur, çadırların yağışlarla su altında kalması gibi olumsuzluklar yaşanmayacaktır. Afette zarar gören, evini, hatta aile fertlerinden bazılarını kaybeden psikolojisi bozulmuş ve gelecek ümidi kırılmış insanların afet sonrasında birkaç gün içerisinde kalabilecekleri altyapısı hazır bir alana yerleşmesi, kendine ait bir çadırı olması, yiyecek ve çeşitli sosyal ihtiyaçlarının anında karşılanması afetin maddi ve manevi yaralarının sarılmasına çok büyük katkı sağlayacaktır.

Geçici afet merkezlerine ayrılan alanlar, Türkiye için lüks gibi algılanabilir. Boş bir alanın bu iş için ayrılması ve alt yapı çalışmasının tamamlanmasının yerel yönetimlere ek yük getirebileceği düşünülebilir. Bunun için Bayındırlık Bakanlığınca bölgeler ve risk durumuna göre kademeli bir kaynak ayrılabilir. Ayrıca bu merkezler normal zamanlarda üzerine herhangi bir bina yapılmayacağından belediyelerimiz için otopark, itfaiye parkı, semt pazarı, yeşil alan, piknik alanı vs. gibi amaçlar için de kullanılabilme imkânına sahiptir.

3.2. Kalıcı Afet Merkezleri

Kalıcı merkezler yine aynı yerel belediyelerce önceden geçici alanlardan farklı olarak yeri belirlenmiş, yolu ve altyapısı hazırlanmış, plan ve projeleri merkezi bir kuruluş tarafından çizilmiş, yasal prosedürleri tamamlanmış ve ihale edilmeye hazır

şekilde bekleyen afet alanlarıdır (Şekil 2)*. Afetin ilk şokunun atlatılmasının, arama-kurtarma çalışmalarının tamamlanmasının ve geçici hasar tespitinin yapılmasının ardından, afeti takip eden en geç bir ay içerisinde konutlar ihale edilecektir. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü veya afetle ilgili başka bir kuruluş tarafından kalıcı afet merkezleri yapım işlerinin kontrolleri ve takibi yapılarak 1 yıl içerisinde yeni bir yerleşim bölgesi inşası bitirilerek hak sahiplerine teslim edilecektir.

Kalıcı merkezlerin yapım aşaması geçici merkezlere göre uzun olmakla birlikte alt yapısı hazır olduğu ve yeterli süre avantajına sahip olduğundan gerçekleştirilmesi son derece kolaydır. İnşaat sektörü son derece gelişmiş ülkemizde 1.000 konutluk bir proje orta büyüklükte bir inşaat firması tarafından bir yıl içerisinde çok rahat bir şekilde yapılabilmektedir.

Geçici yerleşimin yerini alacak olan kalıcı konutlar da yine o yerleşim afet riski ve nüfus oranına göre planlanacaktır. 100–5.000 konut arasında sayıları değişebilecek olan bu merkezlerden orta ve büyük olanları sonraki yıllarda sorunlarla karşılaşmalarını açısından kompleks olarak düşünülmelidir. Birçok şehrimizde Toplu Konut İdaresi tarafından örnekleri yapılan bu konutlar sosyal donatılarla birlikte düşünülmekte ve içerisinde değişik büyüklükte konutların yanı sıra, okul, yeşil alanlar, park ve oyun alanları, sağlık ocağı, cami, alışveriş merkezleri, kültür merkezi bulunmaktadır. 60–130 m² arasında değişebilecek büyüklüğe sahip (A tipi büyük, B tipi orta ve C tipi küçük) bu konutlar çevre şartları dikkate alınarak 2–7 kat yükseklikte olabilirler. Aynı katta 4 daire olacak şekilde ve 5 katlı planlanan 50 binalık bir afet merkezi; bünyesinde 1.000 konutu ve yaklaşık 4.000 nüfusu barındıracaktır. Aynı merkez sosyal donatıları ile birlikte 50.000–100.000 m²'lik bir alana kolayca yerleştirilebilecek ve uluslar arası standartlara da uygun olacaktır.[14]

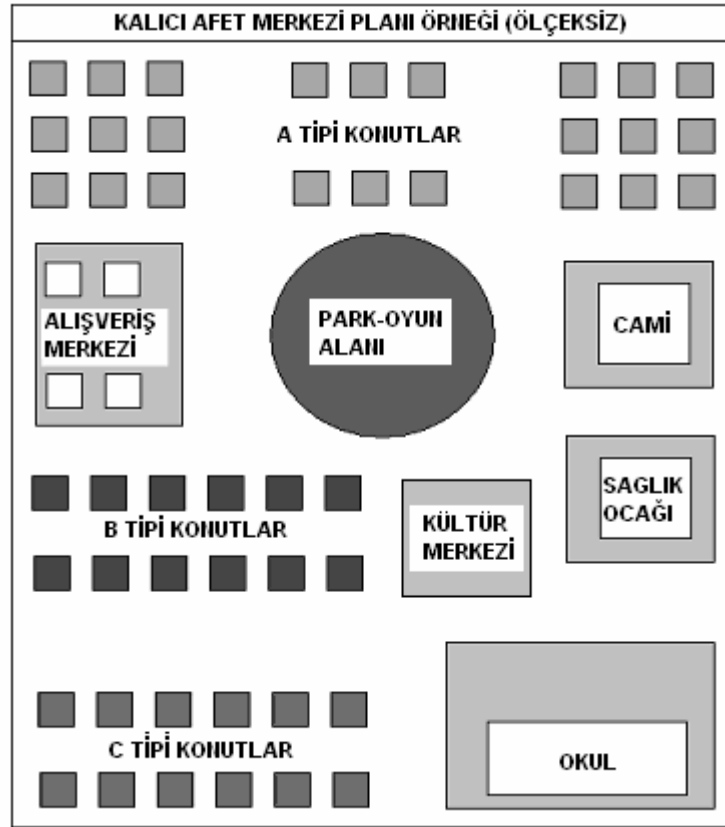
Kalıcı afet merkezlerinin planlanma aşamasında özellikle Türkiye'nin farklı coğrafi bölgeleri, yükselti, iklim ve çeşitli özellikleri göz önünde bulundurularak bölge ölçeğine göre alternatif standart planlar geliştirilmelidir. Örneğin farklı özelliklere göre düşünülmüş 10 çeşit kalıcı afet merkezi planı hazırlanarak hangi planların hangi şehirlerimize uygun olabileceği de yine afet öncesinden belirlenebilir.

Doğal afetlerin meydana geldiği özellikle de yıkıcı depremlerin gerçekleştiği şehirlerimizde afet sonrası konutların yapıldığı bir gerçektir. Erzincan[15], Dinar ve Marmara ve Düzce depremlerinin ardından yıkılan konutların yerine afet konutları yapılmıştır.

Kalıcı afet merkezlerinin planlanmasında karşılaşılabilecek en önemli sorun nüfusu 500 binin üzerinde olan büyük şehirlerdir. Türkiye'de 300 civarında yerleşme 20 binin üzerinde nüfusa sahiptir. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana gibi büyük şehirlerimizin nüfusu hem çok kalabalık hem de hızla göç almaktadır. Özellikle İstanbul ve bazı büyük şehirlerimizde kalıcı afet merkezlerinin planlanması diğer şehirlerimizden farklılık gösterecektir. Buralarda konut alanı sıkıntısı olacağından, merkeze uzak bölgeler seçilerek ve yakın şehirlere kaydırma yapılarak bu sorun giderilebilir. Özellikle günümüzde büyük bir depremin olabileceğinin tartışıldığı İstanbul kenti için bu tür plânlamalar hayati önem taşımaktadır.

* Kalıcı afet merkezi plâni son yıllarda Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından çeşitli şehirlerde yaptırılan (alt gelir grubu + üst gelir grubu + okul + sağlık ocağı + cami + alışveriş merkezi) konut plânlardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bugüne kadar yapılan afet konutları ile ilgili kamuoyu ve basında çok sayıda olumsuz haberler yer almıştır.[16] Halk arasında genellikle afet konutları ile ilgili gelişigüzel inşa edilen, kullanışsız, kalitesiz imajı oluşmuş ve bu konutların hiçbir zaman vaktinde bitirilemeyeceği görüşü yaygın hale gelmiştir. Basında afet konutlarının ilk depremde yıkılacağı, afet konutlarının çok geç bitirildiği[17] afet inşaatlarının kaçak yapıldığı gibi güven sarsıcı haberlere rastlanmaktadır.

Şekil 2. Kalıcı Afet Merkezi Örnek Planı.

Afet olma olasılığı yüksek olan bölgelerde konut alanları ayrılması ve buraların alt yapı çalışmalarına bir miktar kaynak ayrılması başlangıçta pek ekonomik gibi görünmese de afet sonrasında konunun ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Buralara yapılan harcamalar ortada bir eser olmadığı için boşa yapılmış gibi gözükebilecektir. Sadece bu nedenle bile projeye karşı fikirler ileri sürülebilecektir. Sadece İstanbul'daki deprem senaryoları bile çok büyük kargaşanın çıkacağını ve bu tür projelerle depreme hazırlıklı olmamız gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Geçmişte yaşanan tecrübeler, konut yeri seçimi, projelendirme, alt yapı hizmetleri, ihale ve konutların yapım işlemlerinin yıllarca sürdüğünü, bir kısmının tamamlanamadığını ve bazı yerlerde konutlar tamamlandığı halde, çeşitli şekillerde konut sorununu çözdükleri için konut teslim edilecek az sayıda kişinin kaldığını bizlere göstermektedir.

4. SONUÇ

Afetler sadece bizim değil dünyadaki pek çok ülkenin önemli sorunlarından. Doğal afetleri tamamen önleme gibi bir durum söz konusu olmadığına göre afetlere karşı yapılabileceklerin başında gerekli tedbirleri almak, halkı bilinçlendirmek, riskli binaları boşaltmak, yapı denetimlerini sıkılaştırmak, varsa yasal eksikleri tamamlayarak afete hazırlıklı olmak gelmektedir. Ne kadar tedbir alınırsa alınsın doğal afetler dar veya geniş alanlarda insanları ve onun eserlerini etkilemekte, can ve mal kayıplarına yol açmaktadır.

Türkiye nüfusunun yaklaşık üçte ikisi 20.000'in üzerinde nüfusa sahip şehirlerde yaşamaktadır. Bu şehirlerimizin ve buradaki nüfusun tamamı afet riski altında değildir. Ne kadarının da risk altında olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ülkemizde yapılacak kapsamlı bir ekip çalışması ile kaç şehrimizin ve ne kadar nüfusun ciddi risk altında olduğu ortaya konulmalı ve "Türkiye Afet Haritası" hazırlanmalıdır.

Hangi türden olursa olsun afetten belli bir zaman sonra zarar görenler için konutlar yaptırıldığı bir gerçektir. Bu konutların bölgenin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, iklim ve çevre şartları dikkate alınarak süratli şekilde yapılması gerekmektedir. Yapılacak konutların yer seçimi, zemin etüdü, yapı denetimleri yapılarak deprem yönetmeliğine uygun[18] tamamlanmaları sağlanmalıdır.

Türkiye'de afetten zarar görenler için gerek geçici iskan yerlerinin belirlenmesi ve gerekse kalıcı konut alanlarının planlanması çok gecikmekte ve bazen yıllarca sonra gerçekleşmektedir. Örneğin Marmara ve Düzce depremlerinin ardından çadır kentlerin yer seçimi, buraların kış gününde çamur halindeyken alt yapı çalışmalarının yapılması afetzedelerin çamurla mücadelesi ve çadır kentleri su basması gibi olaylar hazırlıksız olduğumuzu açıklayan canlı örneklerdir.

Geçici ve Kalıcı afet merkezleri projeleri afet sonrasında yönelik çözüm üretmek amacıyla bir ön çalışma olarak hazırlanmıştır. Mutlaka eksiklikleri bulunan bu projenin çeşitli kuruluşların görüşleri alınarak disiplinler arası işbirliği ile tartışılması, eksikliklerinin giderilmesi ve yapılacak katkılarla daha da geliştirilmesinin sağlanması beklenmektedir.

Başlangıçta küçük ölçekli bir proje olarak afet riski yüksek birkaç şehrimizde pilot çalışmalarla uygulama yapılması projenin önemini, varsa eksikliklerini, uygulanabilirliğini, taslak bütçesini, yaygınlaştırılabilme özelliğini ve projenin hacmini ortaya çıkaracaktır.

Bazı şehirlerimizde boş alanların geçici ve kalıcı afet merkezleri için ayrılması, bununla ilgili kanuni düzenlemeler yapılması, bu alanlarda gerekli temel alt yapının tamamlanması çok büyük, zor ve pahalı değildir. Bir afet ülkesi olan Türkiye, zaten çeşitli kuruluşları vasıtasıyla benzer projeler üretmektedir. Bu projenin diğer bakış açılarından farkı, tek elden planlanması, yerel yönetimlerin katkıda bulunması ve hepsinden önemlisi yer tahsisinin kesin olması ve afet meydana gelmeden önce bütün plânlamaların tamamlanmış olmasıdır.

Bu iki farklı geçici ve kalıcı afet merkezi projesine önem verildiği takdirde Türkiye afet sonrası yerleşmelere yönelik karmaşayı ve çok sesliliği, kurumlar arası iletişim sorununu büyük ölçüde yenecektir. Böylece afet bölgesindeki zarar gören nüfus üzerinde afetin bütün izleri silinemesi bile en azından maddi izleri 1 yıl içerisinde kısmen silinebilecek ve gelecek ümitleri canlı tutulabilecektir.

KAYNAKLAR

- [1] DİE.,(2003) 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- [2] Akyel, R.,(2007) Afet Yönetim Sistemi: Türk Afet Yönetiminde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne İlişkin Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- [3] Özmen, B.-Nurlu, M.-Kuterdem, K.-Temiz, A.,(2005) “Afet Yönetimi ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü”. Deprem Sempozyumu, Kocaeli.
- [4] Sezer, L.İ.,(1997) “İzmir’de 3–4 Kasım 1995 Karşyaka Çiğli Yağış-Sel Felaketinin Meteorolojik-Klimatolojik Özellikleri ve Yağış Tekerrür Analizi”, Meteorolojik Karakterli Doğal Afetler Sempozyumu Kitabı, s.277-291, Ankara.
- [5] Biricik, A.S.,(1996–1997) “Senirkent’te Sel Afetleri”, Marmara Coğrafya Derg. Sayı:1, s.9-30, İstanbul.
- [6] Şahin, C.-Sipahioğlu, Ş.,(2002) Doğal Afetler ve Türkiye, Gündüz Eğitim Yay., Ankara.
- [7] <http://www.deprem.gov.tr>,
Pampal, S,-Özmen, B.,(2006) Türkiye Deprem Bölgeleri Haritaları, 17. Uluslararası Jeofizik Kongre ve Sergisi Konferansı, Ankara.
- [8] Resmi Gazete, tarih 8.5.1988, sayı 19808, İl Acil Yardım Teşkilatı ve Görevleri, Madde 34.
- [9] <http://www.sphereproject.org>
- [10] Yavaş, H.,(2005) “Türkiye’de Doğal Afetlerin Merkez-Yerel İlişkiler Açısından Yönetim Sorunları” Dokuz Eylül Ün. Sosyal Bil. Derg. Cilt:7, Sayı:3 s.280-302, İzmir.
- [11] www.arkitera.com/v1/haberler/3.10.2003
- [12] Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Plânlama Esaslarına Dair Yönetmelik, 1988, Madde 9-15.
- [13] Afete Müdahalede Asgari Standartlar ve İnsani Yardım Sözleşmesi, www.saglik.gov.tr
- [14] <http://www.sphereproject.org>
- [15] Başbüyük, A.-Altınbilek, S.,(2005) “Deprem Sonrası Şehir Plânlamasına Bir Örnek: Erzincan” Ulusal Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı s. 97–106, İstanbul
- [16] www.radikal.com.tr/haber/03.06.2005
- [17] www.akşam.com.tr/arşiv/18.01.2002
- [18] <http://www.deprem.gov.tr/depyon/DBYBHY-2007.pdf>